

Urbas; bajke, pravljice in narodne pesmi Slovencev — prof. Janez Scheinigg; gradovi, krajevne zgradbe in tipi kmetskih hiš — prof. Ivan Franke; glasba in narodna glasba — vladni svetnik dr. Friderik Keesbacher; nemška književnost — prof. Edvard Samhaber; Kočevje in Kočevci — prof. dr. Karl Julij Schröer; slovenska književnost — prof. dr. Gregor Krek —

Te vseskozi zanimive in korenito pisane članke pojasnjuje obilo izbornih slik, vinjēt in drugih okraskov (vsega skupaj nad poldrugosto ilustracij), katere so zvršili umetniki, kakor: Ladislav Benesch, Rudolf Bernt, Hugon Charlemont, Jožef Engelhart, Gustav Frank, Ivan Hamža, Viljem Hecht, Tomaž Hrnčič, Karl Karger, Jožef Kassin, Ivan Klaus, Friderik König, Edvard pl. Lichtenfels, Viktor Luntz, Felician pl. Myrbach, Robert Russ, Jožef Salb, Vilibald Schulmeister, Karl pl. Siegl, Jožef Sturm, Jurij Šubič, Ferdinand Vesel, Ludovik Willeroder, Alfred Zoff, Frančišek Ženišek. — V poslednjih dveh zvezkih izidejo še ti spisi: Arhitektura, slikarstvo in plastika (srednjeveški stavbeni spomeniki — prof. Ivan Franke; renesanca in novi vek — stolni župnik Ivan Flis); Narodno gospodarstvo — Gustav Pirc, višji rudn. svetnik Jan Novák, ces. svetnik Ivan Murnik, dr. Valentin Pogatschnigg. —

Kakor je razvidno iz tega pregleda, opisani sta obe deželi, koroška in kranjska, vsestranski vestno in točno, takó da se ta skupina velikanskega dela vredno in častno pridružuje poglavjem o drugih deželah avstrijske in ogerske polovice. Kadar izideta poslednja dva zvezka, hočemo nekoliko obširneje izpregovoriti o nekaterih člankih, zlasti o ónih, ki se tičejo narodnosti slovenske.

„Slovenska Talija“. Dramatično društvo v Ljubljani je za minulo leto členom svojim razposlalo 55. zvezek „Slovenske Talije“, naslovljen „Teharski plemiči“. Spevoigra v treh dejanjih. Spisal *Anton Funtek*. Uglasbil dr. *Benjamin Ipavec*. Razven dveh treh „libret“, katera se pa dandanes že ne uprizarjajo več, dramatiška književnost slovenska nima nobene izvirne spevoigre; kar smo doslej na našem odru videli oper in operet, bile so zvečine kolikor toliko dobri prevodi iz drugih književnostij, in kakor je to navada pri takšnih delih, brez posebne cene bodisi v jezikovnem ali stvarnem oziru. Veseli nas torej, da nam je tudi v dramatik naši zabeležiti lep napredek; prvič, ker se „Teharski plemiči“ dobro razlikujejo od ónih osladnih plodov, katerim se upravičeno upira razsodna kritika, drugič, ker jim je snov zajeta iz domače zgodovine, katera v obče pisateljem našim podaja dókaj lepih in dosihdob še neuporabljenih motivov. Zabeležuje ta novi dramatiški proizvod, sevéda za sedaj nečemo nadrobneje govoriti o njem, temveč ga bomo ocenili, kadar se nam predstavi na odru. Omenjamo samó, da je glasba neki preprosto narodna, toda lepa, kakor jo sploh čujemo v skladbah g. dr. B. Ipavca, tega obljubljenega skladatelja slovenskega.

Pripovedke za mladino. Spisal *Franc Hubad*. III. zvezek. V Ljubljani 1890. Založil J. Giontini. Cena 24 kr. — Kar navadno imenujemo pripovedke, tega nam ta knjižica sicer ne podaja mnogo, vendar pa so njé povesti pisane toli živo in prijetno, da jih bode rad prebiral vsakdo, komur pride v roko. Prijata nam zlasti zadnji dve povesti, kjer g. pisatelj na podlagi srbskih narodnih pesmij pripoveduje o najobljubljenjših junakih jugoslovanskih, o Kraljeviči Marku in o Miloši Obiliči. Lahko rečemo, da je g. pisatelj v teh dveh povestih dobro posnel óno prekrasno poezijo, katera preveva te junaške pesmi; jezik njegov je blagoglasen, po nekod celo pesniški navdihnut. V obče mislimo o vsi knjižici, da je jako prikladno berilo za mladino našo, in zató jo priporočamo kar najtopleje. Založnik se je potrudil, da je dal delcu lično opravo; tudi podoba na prvi strani, kažoča lov na kita, ugaja nam dobro. Končno želimo še to, da bi trudoljubivi pisatelj i nadalje zbiral takšno gradivo ter prvim trem zvezkom skoro dodal četrti zvezek.

Ženska usoda je zmerom bridka, zmerom težka, ker je življenje pregrdo in pregoljufivo in prekrivično. Posebno huda pa je usoda šolane ženske, pognane v svet, kjer jo življenje skoraj zmerom pehne s tira, odločenega ji po preprosti ženskosti in po vsiljeni življenski nalogi. Človek zmore svojo nalogo samo, če jo pozna in če ima nad vsa druga čuvstva razvit čut dolžnosti do sebe in do drugih. Iz tega mu potem rastejo in zrastejo pravice: sreča in mir in zadovoljnost. — Delovni in gospodarstveni njen mož Jože Bergant dokazuje to. Kako je blažen in srečen v svojem delu in v skrbeh za gospodarstvo in v uspehih! In kako nesrečna, nemirna in nezadovoljna je Helena, ki se obeša na zvezde in lovi za praznimi fantomi, namesto da bi zasukala rokave in poprijela na trdnih tleh tam, kjer bi mogla in morala! Pa ne. S svojim kislim obrazom, s svojo lenobnostjo in odljudnostjo si nakopava bridkost nad bridkostjo, draži in onesrečuje vse, ki bi jo imeli radi, in je za sam križ in same nadloge, kjer bi bila lahko zgolj ljubezen, zgolj sladka pesem!

Težko usodo take ženske nam je tu prav krepko pokazala naša najboljša pisateljica Marija Kmetova, ki je vzela za to povest ljudi iz Temeniške doline; ljudi, čuvstvene do bolešti, samosvoje do trmoglavosti, vdane do ponižnosti, zamišljene do sanjavosti, lahke ko lahkomiselnata dolenjska zdravica in težke ko delo na revnih njivah v hribovitem svetu, a vendar lepe in dobre kakor ukajoči in pojoči čas ob veselih trgatvah v solnčnih vinogradih.

Dejanje povesti teče preprosto, prijetno in gladko, lepo zmiselno in brez ovinkov. Dikcija je prijetna, božajoča, včasih kipeča in vroča, od strani do strani bolj napeta.

Jezik je sočen in krepak, bogat, — vidi se, da ji ga je dala naša klasična Dolenjska. Le izraz »izgledali« mi ni všeč, tudi druga pritepenka »zoperstavljeni se« ni dobra.

Mislim, da je »Helena«, ki je prvotno izšla v Ljubljanskem zvonu kot povest »Brez tal«, do zdaj najboljšo delo plodovite, zelo ambiciozne in še dosti obojetajoče, prav resne pisateljice Marije Kmetove. Ivan Zorec.

Gustav Šilih: Nekoč je bilo jezero... Dolinska bajka. V Ljubljani, 1921. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Str. 284.

Še pred leti je priobčil Šilih v nekdanjem »Domačem ognjišču« par prav dobrih pesniških poizkusov, a širšemu občinstvu se je predstavil sedaj prvič z obširnejšim delom. Sicer je namenjena knjiga predvsem mladini, a zasluži kljub temu, da izpregovorimo tudi na tem mestu o njej obširneje, ker kaže pisatelj brez dvoma talent in je knjiga gotovo plod resnega hotenja. Fabula je nekako naslednja: Ko so prišli od vzhoda Slovenci, je odkazal njihov vojvoda Vitogoj zadrugama Stojaničev in Žiličičev ozemlje v sedanji Saleški dolini na štajerskem. Tam je stalo tedaj še jezero, bregovi so bili pa porastli z gostimi gozdovi. Na severnem bregu so si zgradili Stojaniči gradišče »Na skalah«, na južnem bregu, v Podgorju, so se pa naselili Žiličiči, ki so oskrbovali tudi imenitno svetišče Velesa, zaščitnika zaleščanskih čred. Tu so se zbirale vsako leto zaleščanske zadruge na veliko Velesovo slavlje, samo Stojan Samostal se ni smel udeleževati tega vseobčega rajanja, ker je bil nezadrušan. Njegova zadruga ga je namreč izločila, ker ni hotel izvršiti krvne osvete na prijatelju Domo goju, ki je nekoč po nesreči ubil njegovega brata Volkuna. Da si pribori zopet sprejem v zadrugo, sklene odstraniti ogromno skalo, ki je na zapadnem koncu zapirala jezerski odtok. S tem bi pridobil Zaleščanom velik kos plodnega polja, obenem pa pregnal strašne pozoje, ki so prebivali v jezeru in stalno ogrožali

X

Književna poročila.

X

Jezerčane. S tem sklepom se pojavi pred zbranimi starejšinami, ki ga radi sprejmejo, kajti baš par dni prej je jezero zopet zdivjalo in pozoj je požrl med drugimi tudi priljubljenega starejšino Ljutomira. Dali so mu na razpolago delavcev in v štirih tednih je bila skala odstranjena, jezero izpuščeno, pozoj pa ubit. Pijani veselja se vrnejo s Stojanom na ramah v gradišče, kjer ga izvolijo za župana. Sredi vseobčega rajanja se pa vrne nepričakovano domov tudi slavni vojskovodja Rastislav Domogoj.

To je torej kratka vsebina povesti, oziroma bajke, kakor jo naziva pisatelj sam, kljub temu, da ji je dal mestoma prav določeno zgodovinsko lice (primer: naj n.pr. str. 155 do 157 in pa št. 195 v I. delu Kosovega »Gradiva«), ki nam priča, da je postavil pisatelj vse dejanje v dobo okrog l. 700 po Kr., torej v dobo, ko o kakem jezeru v Saleški dolini že davno ni bilo ne duha ne sluha. Taka nesoglasja, oziroma tako mešanje bajeslovja in zgodovine celi konceptiji gotovo ni v prid, ker ima za bajko prerealistično in prekonkretno zgodovinsko podlago, za zgodovinsko povest pa popolnoma krive zgodovinske premise. Ta neokretna zmes bajeslovja in zgodovine se vleče skozi vso knjigo in odtod potem tudi vsa neenotnost konceptije in raztrganost dejanja. Sploh je vse dejanje — in to je pri zgodovinski povesti kakor tudi pri bajki glavno — mnogo prerevno, da bi moglo napeto izpolniti celih 284 strani dolgo povest. Vse sedanje dejanje — primerno preurejeno — bi moglo tvoriti kvečjemu nekako ozadje kakemu romanu, ki bi naj ga razvil pisatelj pred nami. Skromno snov skuša sicer pisatelj izpolniti z lepimi in blestečimi popisi, a teh ne prenese zgodovinska povest, še manj pa bajka, ki zahtevata, kakor že omenjeno, predvsem dejanja in hitro se razvijajočih, napetih dogodkov.

Šilihova bajka ima torej že v sami konceptiji prav velike tehnične hibe, še večje pa v podrobni izpeljavi. Kljub obširnim, mnogo preobširnim popisom ne izvemo nikjer niti najmanj o ustroju staroslovenskih zadrug, o javnem in zasebnem življenju zadružanov, o tedanjih socialnih razmerah, o hrani, noši, domovih, gradiščih itd. Če je hotel vzbuditi pisatelj v mladih srcih, kakor posnemamo iz zadnjega poglavja, ljubezen in zanimanje za našo davno preteklost, bi moral to tudi kolikortoliko pokazati; iz povesti bi morala dihati tedanja doba, v njej bi se moral zrcaliti ves milje naših prednikov. Vsega tega v »bajki« po grešamo, zato je to v svoji sedanjí obliki samo papirnata zgradba in upravičeno lahko vprašamo, kdo je pri založništvu bral rokopis, da ni opozoril pisatelja na vse to že pred natisom. V tem oziru opažamo pri naših založništvih sploh precejšnjo anarhijo, ker menda ne čutijo potrebe, da bi nastavljala v to svrho strokovno res usposobljene recenzente.

Pogrešamo za enkrat pri pisatelju tudi še dar plastičnega in nazornega risanja dogodkov, kar zlasti močno občutimo pri popisavanju del pri odstranitvi jezerske skale, o katerih si kljub obširnosti ne moremo ustvariti jasne slike. Velika hiba je dalje tudi to, da med posameznimi poglavji (katerim je nadel pisatelj prav po nepotrebnem tudi posebne naslove) ponekod ni prav nobene zveze, drugod je pa ta vse preohlapna, vsled česar dobiva človek vtis, da se začenja bajka pravzaprav šele pri drugi tretjini knjige. Tudi risanje značajev je mnogo premedlo in nam stopi jasno pred oči kvečjemu glavni junak Stojan, vsi drugi so pa očrtani le v grobih obrisih, tako da opažamo tudi v tem pogledu občutno pisateljevo hibo, ki se ni zavedel, da potrebujeta povest in bajka največje pestrosti značajev, ki bi se morali tretji med seboj vzporedno s stopnjevanjem dejanja.

Vsekakor pa je treba priznati pisatelju njegov lepi slog in izpiljen jezik. Prelepi so tudi oni odstavki, ki jih je napisal pisatelj v verzih in le čudimo se, da nastopa sedaj prvič pred širšim občinstvom s stih, ki nam dokazujejo močan avtorjev lirični talent, ki se bo gotovo še zelo razvil. Neuspelost te prve knjige si moremo razlagati le odtod, da se je lotil pisatelj za enkrat še preobširnega koncepta, ki ga ni mogel obvladati.

Fran Erjavec.

Sir John Lubbock: Zadovoljstva u životu. Preveo Dragomir M. Janković. Drugo, pregledano i dopunjeno izdanje po poslednjem engleskom. (Moderna biblioteka 22.) Izdao S. B. Cvijanović, Beograd 1922.

Sir John Lubbock (Lord Avebury), v svoji domovini poznan kot naravoslovec (Darwinijanec), filozof in socialni politik, nam v knjigi «The Pleasures of the Life» razvija nekako evdajmonistično filozofijo: človeku je dužnost, da bude srečan. Vrelci zadovoljstva so vršenje dolžnosti, knjige, študij, ljubav, umetnost, prirodne lepote, vera (ime za razne srčne in umstvene potrebe). Tudi starost ima svojo pravico do sreče. «Ali šta nas čeka t a m o? Može se reči, da o tom postoje dva glavna gledišta» (str. 190) ... Pisatelj vodi svojo razpravo z nebroj nimi citati, ki deloma zakrivajo osnovne črte. Seznam knjig, ki bi jih moral imeti inteligent, vsebuje imena, ki so v naših geografskih širjavah še malo domača (str. 40). Ker nimam originala pri rokah, ne morem izreči sodbe o točnosti prevoda, ki se sicer povsem gladko čita. Knjiga, ki dela po svoji opremi čast založništvu, bo dobro služila učitelju kot najdišče primernih tēm.

J. K.

Ozvald K.: Logika. Uvod v znanstveno mišljenje. Ljubljana, 1920.

Ker imenuje avtor tudi mene svojega svetovavca (kar zaslužim le v toliko, da sem avtorjev že dovršeni rokopis pregledal in mu nato narekoval svoje premembe), izgleda, kakor da more v knjigi bravec najti tudi moje stališče. Tiskana knjiga pa mi je pokazala, da je avtor sicer v precejšnji meri uvaževal moje premembe, vendar — pač radi prekratkega časa — ne tako, da bi kazalo delo lice organično ustrojene miselne celote. Zato se mi zdi potrebno, da opozorim na ona, in sicer le najvažnejša mesta knjige, ki po mojem mnenju ne morejo prenesti sodobne kritike.

Da se mi ne bo treba po nepotrebnem ponavljati, se moram sklicevati osobito na dvoje svojih publikacij, namreč na «Uvod v filozofijo» in na «Sistem filozofije I»; odgovarjajoče kratice so: «Uvod» in «Sistem I».

Stran 5: Kar naziva avtor tukaj predmet misli, je le to, o čemer nekaj mislim, ne pa to, kar pri tem o dotičnem predmetu mislim, n. pr. da je ali ni, da je tak in tak ali da ni tak in tak, namreč dotično dejstvo (glej «Uvod» in «Sistem I», register) ali «stvarni stan», ki ga pozneje (str. 27 ss.) avtor sam izrečno loči i od misli i od svojega predmeta v sedanjem smislu besede. Čeprav se mi zdi, da avtor le iz metodičnih ozirov ne govori že tukaj tudi o svojem stvarnem stanu, se mu je ta netočnost prelevila v napako takoj v naslednji točki.

Stran 6: S svojim razlikovanjem med «mislijo» in «mišljenjem» zamenjava namreč avtor očitvidno misel z njenim neposrednim predmetom, t. j. gori omejenim dejstvom, čeprav loči pozneje zadnje sam izrečno od odgovarjajoče misli (str. 28). O misli, ki jo doživim sam, seveda ne morem reči, da je kot moj doživljaj skupna drugim osebam, da je «večna», da je ista kot misel, ki jo je doživel prvi n. pr. Newton itd.: Vse to pa velja tembolj o odgovarjajočem dejstvu katerekoli misli kot predmetu (po avtorju: podlagi) te misli; ne misel (doživljaj), pač pa dejstvo n. pr. gravitacijskega zakona je čisto kaj